

מקצה הארץ ועד קצה הארץ: לא
 תאבה לו ולא תשמע אליו ולא
 תחום עינך עליו ולא תחמל ולא
 תכסה עליו: כי הרג תהרגנו ידך

ועד ספי ארעא: ט לא תיבי לה
 ולא תקבל מנה ולא תחום עינך
 עלוהי ולא תרחם ולא תכסי
 עלוהי: ארו מקמל תקמלנה ידך

לקט בהיר

רש"י

זה מונח צאות מ"ס של מאלהי, שאין פירושו מ"ס המקלט, אלא פירושו מן, מן אלהי העמים אשר סביבותיכם אשר הם קרובים אליך ויודעים לך אתה למד על הרחוקים ממך (מ"ל): כ טבע שלהן ומהותן: בא) ממה נפשך, אם מקושר הוא לחיבת הרחוקים לומר שרחוקים מאוד היל"ל עד קצה הארץ ומה זה אומרו מקצה הארץ, ואם רצונו לומר שיהיה היכן שיהיה מקצה ועד קצה הלא נכלל זאת באומרו קרובים ורחוקים, אלא ודאי דבר בפני עצמו הוא לומר אפילו רחוקים שהם שולטים בכל העולם מקצה אל קצה אל תתפעל מהם ולא תטעה אחריהם (רא"ם): כב) ר"ל הוא מלשון חזק ותאורה, שהצ"ח והוא"ו מתחלפין, ודומה לו (מה' קי"ט מ') הנה תאבתי לפקודיך, וענינו הוא אהבה שדבר הנמאזה אהוב הוא, והגם שחזק תי"ו והיה לריך להיות תאבתי תי"ו אחד לשורש ותי"ו אחד לשימוש הנוכח, אין קושיא שמלני תי"ו השורש שיחזק, כגון (מה' קל"ב י"ג) אוה למושב לו (מ"ל), ובספר הואיל משה ראיתי שכתב שרש"י יאמר שהוא על דרך כשש שמלה שלמה כמו כן תאבתי תאבתי, ואינו רחוק, וכן נראה קצת מן הספרי שאינו מוזכר חיצה חזק בכלל, גם בספר אמרי שפר כתוב כן ואמר שכן כתב הסמ"ק סימן י"ו, אבל ודאי שאינו כפשוטו מלשון רצון, כמו (לקמן כ"ג ו') ולא אבה ה' לשמוע אל בלעם, כלומר לא תתראה לניית לו, שאם כבר אמר הרג תהרגנו היאך יסלק אדעתך להתרחות לו, גם דבר הלמד מענינו הוא ולא תחום ולא תחמול ולא תכסה, וכן מה שאמר ולא תשמע אליו אין פירושו לעבוד ע"ז מטעמים אלו (רא"ם), ועוד אם הוא כפשוטו היה לו לערבינהו צידה לא תאבתי ולא תשמע אליו שהלא דבר אחד הוא (מ"ל): כג) ודרשו חז"ל מזה בסנה" מ"ה, ברור לו מיתה יפה, אבל מסית אינו בכלל זה, כי שאר אהבה פשוט הוא, וכי מה יסתנה משאר רשעים שרריך לשונאם (מ"ל): כד) אין הפי' שאמר שנגמר דינו ליהרג לא ימחול לו הב"ד, כי פשוט הוא בכל חייבי צ"ד של מטה שאין תשובה מועיל להו, אלא הניסת לא ימחול לו צדוק חירק בעולם מלהביאו לב"ד (מ"ל): כה) כן הוא נוסח דפוס הראשון, לא בשאר נוסחאות, ואף אם נאמר שחלמיד אחד כתבו וכוונתו לומר שכן תרגמו אונקלוס שם צפ' משפטים, אעפ"כ נכון הוא, שפשוט שכן כוונת רבינו (הגם ששם צפ' משפטים לא פירושו כן, כי שם אין המדובר מן עוב תעוב עמו, רק מן וחדלם "מעוב" לו), לא עויבת משא לפרוק ולטעון, כי עויבת משא כאן מאן דכר שמה (במ"ח), ולא ולמד לשון רבינו שאמר בהתחננו "למחול" לו ולא אמר לעוב לו, וכן הוא מפורש בספר השיעור: כו) שפירושו שבעת שאתה רואה מיתתו ויכול אתה להלילו, וכן יהיה כאן שאמר שנגמר דינו והוא נהרג לפניך ויש לך לימוד זכות עליו אסור אתה, וזה פירושו של תחום עינך, משא"כ תחמול פירושו חמלה על עמיד, לזה פירשו אותה חז"ל שלא תהפוך צדוקתו, כלומר הודם שנגמר דינו ור"א) ולא תכסה ויליו פירושו לחתום ולהעלים חובתו, ויחמל שיהיה רחוקים מן

תהי בה בקדמיתא למקמלה
 וידא דכל עמא בבתיחא:
 יא ותרגמנה באבניא וימות ארי
 בעא לאטעיותך מרחקתא די
 אלקה די אפקה מארעא דמצרים
 מבית עברותא: יב וכל ישראל
 ישמעון וירחלון ולא יוספון
 למעבד כפתגמא בישא הדין
 בינה: יג ארי תשמע בחד מקרויך
 די יי אלקה יהב לך למתב תקון
 למימר: יד נפקו נכרין בני רשעא

רש"י

הניסח"מ) לכמיתו לא מה צידו ימות ציד אחרים שנאמר ויד כל העם וגו' (ספרי - צ"ב פ"ב): יג) לשבת שם. פרע לירושלים שלא נתנה לדירה"מ (ספרי): כי תשמע וגו' לאמר. אומרים כן ילאו וגו':

אור החיים

יג. לשבת שם לאמר. אומרו לאמר, נחזיון שם אנשים קמ"ב, ואם לומר אנשים ולא קטנים זה למע שחמרו ז"ל (כתובות ק"י): שיש מלוכ לשבת צארץ כנען, והוא אומרו לשבת שם לאמר כאלו אמר לאמר לשבת שם קמ"ב, עוד יתבאר בדקדוק אומרו ילאו אנשים בני בליעל למע אמר אנשים שהיב מספיק לומר בני בליעל ואני יודע

אור בהיר

שיך אנשים לדבר רומני. קב) פירוש ה' אמר לשבת שם. קבא) כי מיצת בני פירושו אנשים וגם הוא לשון רבים, ורצונו לומר מה שהגם שנגמ' סנהדרין היא ויחמרו רבני ארצות לא ימיתו

1

7

תהיהבו בראשונה להמיתו ויד כל
 העם באחרונה: יא וסקלתו באבנים
 ומת כי בקש להדיחך מעל יהוה
 אלהיך המוציאך מארץ מצרים
 מבית עבדים: יב וכל ישראל ישמעו
 ויראון ולא יוספו לעשות כדבר הרע
 הזה בקרבך: ס"ד כיתשמע באחת
 עריך אשר יהוה אלהיך נתן לך
 לשבת שם לאמר: יד יצאו אנשים

לקט בהיר

מחזיקין ולא לחובה, ודרשו הכפל הרג תהרגנו מכל מקום (כמו בשאר מקומות) בין אם ילא מייב בין אם ילא זכאי (באופן שמוכל לחזור ולחייבו), גם כולו מיותר הוא דכתיב צפוק הסמוך וסקלתו באבנים וגו', ואין קושיא הלא נכלל כל זאת באומרו ולא תחום ולא תחמול ולא תכסה, שמיצת "כי" משמש כאן בלשון אלה, שהכתוב פירושי קא מפרש מה דאמר מקודם, לא תעשה לו כן וכך אלא הרגו וגו' (בד"א): כה) הגם שרוב התורה נאמרה בלשון יחיד לכלל ישראל, זה ודאי שאינו כלל ישראל שהרי כתיב ויד כל העם באחרונה שפירושו כל אחד ואחד מן העם אשר ביכלתו: כט) פי' לא נתחלקה לשבטים ויד כולם שזה צה, וכן אמרינן בגמ' ואינה נעשית עיר הגידמת דכתיב עריך וירושלים לא נתחלקה לשבטים ופירש"י עריך משמע שאתה יודע למי מיוחדת היא עכ"ל, וזה ר' שמעון שסובר כן וסמך ספרי כמותו (במ"ח), גם יש לומר דשאני התם בגמ' דלמדין אותה מתיבת עריך, אבל רבינו שהוא מספרי למד אותה מתיבת לשבת א"כ אפשר שפירושו לא נתנה לדירה אלא לאבילות קדשים ולפי"ז אחיה ככולי עלמא אפילו למ"ד נתחלקה לשבטים (ב"ב): ל) ר"ל מיצת לאמר מחובר לראש המקרא ולמקרא שלאחריו כאילו

שהם אנשים קמ"ב, ואם לומר אנשים ולא קטנים זה למע שחמרו ז"ל (כתובות ק"י): שיש מלוכ לשבת צארץ כנען, והוא אומרו לשבת שם לאמר כאלו אמר לאמר לשבת שם קמ"ב, עוד יתבאר בדקדוק אומרו ילאו אנשים בני בליעל למע אמר אנשים שהיב מספיק לומר בני בליעל ואני יודע

שיך אנשים לדבר רומני. קב) פירוש ה' אמר לשבת שם. קבא) כי מיצת בני פירושו אנשים וגם הוא לשון רבים, ורצונו לומר מה שהגם שנגמ' סנהדרין היא ויחמרו רבני ארצות לא ימיתו

בְּנֵי־בְלִיעַל מִקֶּרְבְּךָ וַיִּדְיָחוּ אֶת־יִשְׁבִי
 עִירָם לֵאמֹר גַּלְכָּה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם: ^{טו} וְדַרְשַׁת
 וְחֻקֶּת וּשְׁאֵלֹת הַיֵּטֵב וְהִנֵּה אִמַּת
 נָכוֹן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת
 בְּקִרְבְּךָ: ^{טז} הִבֵּה תָפָה אֶת־יִשְׁבִי הָעִיר

לקח בהיר

רש"י

אמר כי תשמע אומרים ילא וגו' (רא"ם), וזה על הסדר שאין כוונתו לפרש כאן רק מיצת לאמר אלא שהביא כי תשמע דביצור המתחיל לומר שעליו שייך מיצת לאמר (רע"מ: לא) ר"ל מורכב מב' מיצות בלי עול, והיכי דמי הלא המדובר מישראל שיש להם עול, אלא שפרקו אותו (במ"ח: לב) מיצת אנשים זו מיומרת שדי לומר בני בליעל (ולזה הפך רבינו הסדר) וכלל מקום שהוא מיומרת ניתן לדרוש, ואין לומר דיבר הכתוב בהוה (רא"ם), ואין קושיא הלא נחרצו נשים לכל עונשין שצמורה, כי אין המדובר כאן מן העונש, אלא אמר שאם נשים הדיחו את יושבי העיר אינה נעשה עיר הנידחת (ג"א: לב) וכלל הני לדמקן שלא נעשה עיר הנידחת פירושו שאינם נידונים נחרצו ואין ממונם חרם אלא נידונים כל אחד בפני עצמו כסקילה ונרין כל אחד ב' עדים והתראה (משנה בסנה"ל: לד) באיזו שבע (של יוצל), באיזה שנה (של שבע), באיזה שעה, באיזה מקום, הרי ו' (משנה), שכלל אחד מהני יוכל להזים אותם (רש"י: לה) דדיקות הם בגוף האדם ארוך או קצר שמן או כחש וצבגדיו וכדומה, וכל המרבה צדיקות הרי זה משונה, ולמדין אותה דכתיב והנה אמת נכון הדבר (ספרי: לו) משום שכתוב אחד כתיב כאן בעיר הנדחת, וכתוב אחד בעדים וזמנים, וכתוב השלישי ביחיד העובד ע"י, למדין מג"ש כאילו כל הג' כחוצים היו בכל אחד ואחד, כאן יש ג', ודרשו השופטים היטב הרי עוד ב', ודרשת היטב עוד ב', סך הכל ו', שגם מיצת "היטב" אומר חקירה אחת, משום שדרישה וחקירה בעלמם דרישה מעליה משמע, ודאי שבה להוסיף: (לו) הכה חכה מכל מקום, ועוד שכולה מיומרת דכתיב החרם אותה ואת כל אשר בה (מ"ל), ושם בגמ'

אור החיים

שתחזיק אותם צבני בליעל ותסיר מהם חזקת כשרות. עוד ירצה שהגם שלא שמעת הדברים צרורים שילאו המדיחים אלא אמירה שנשמע ממנה דבר זה שילאו וגו' ודרשת וגו' (פירוש יעשה דרישה וחקירה לדעת אם יש ממש צקול שתחזיק אותם צבני בליעל ותסיר מהם חזקת כשרות. עוד ירצה שהגם שלא שמעת הדברים צרורים שילאו המדיחים אלא אמירה שנשמע ממנה דבר זה שילאו וגו' ודרשת וגו' (פירוש יעשה דרישה וחקירה לדעת אם יש ממש צקול

ההיא לפי־חַרְב הַחֶרֶם אֲתָה וְאֶת־כָּל־
 אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֵמָתָהּ לְפִי־חַרְב:
 וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ
 רֶחֱבֶה וְשָׂרְפָתָּ בְּאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־
 כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִיתָה
 תֵּל עוֹלָם לֹא תִבְנֶה עוֹד: ^י וְלֹא־יִדְבַק
 בְּיָדְךָ מְרֻעַם מִן חֶרְמָא בְּרִיל
 דִּיתוּב יי מתקוף רוגזה ויהב קך
 רחמין וירחם עקב ויסגנה כמא
 די קיים לאברהם: ^{יט} ארי תקבל
 למימרא די אלהיך למטר ית כל
 פקודותי די אנא מפקדה יומא

רש"י

זהם המיתם צאחרת (ספרי - ב"מ ל"א): (ח) לה' אלהיך. לשמו וצבילו"י: (יח) למען ישוב ה'.) מוסב על הכה תכ"ל: (יח) מחרון אפן. שכל זמן שעבודת כוכבים בעולם^ט חרון אף בעולם (ספרי -

אור החיים

יח. ונתן לך רחמים ורחמך. כוונת מאמר זה כאן (פ"ד), לפי שזכה על עיר הנדחת שיהרגו כל העיר לפי חרצו ואפילו בהמחה מעשה הזה ויליד עבד האכזריות בלב האדם, כמו שסיפרו לנו הישמעאלים כה הרולחים צמאמר המלך כי יש להם חשק גדול שעה שהורגים אדם ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר, והבחינה עלמה חסיה נשרשת צרולחי עיר הנדחת, לזה אמר להם הצעחה שיתן להם ה' רחמים הגם שהעבד יוליד זהם האכזריות מקור הרחמים ישפיע זהם כה הרחמים מחדש לבטל כה האכזריות שולד זהם מכח המעשה, ואומר ורחמך (פ"ד) העיר צוה שכל זמן שהאדם הוא בגדר עבד אכזרי כמו כן יתנהג ה' עמו שאין ה' מרחם אלא לרחמך (פ"ד), ואומר

ההיא לפי־חַרְב הַחֶרֶם אֲתָה וְאֶת־כָּל־
 אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֵמָתָהּ לְפִי־חַרְב:
 וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ
 רֶחֱבֶה וְשָׂרְפָתָּ בְּאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־
 כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִיתָה
 תֵּל עוֹלָם לֹא תִבְנֶה עוֹד: ^י וְלֹא־יִדְבַק
 בְּיָדְךָ מְרֻעַם מִן חֶרְמָא בְּרִיל
 דִּיתוּב יי מתקוף רוגזה ויהב קך
 רחמין וירחם עקב ויסגנה כמא
 די קיים לאברהם: ^{יט} ארי תקבל
 למימרא די אלהיך למטר ית כל
 פקודותי די אנא מפקדה יומא

לקח בהיר

פירש"י שאם אי אחת יכול להמיתו צמיחה הכתובה צו כגון שהיה נכספיה וצורת אחת יכול לזרוק צו חן או לטובעו עכ"ל: (לח) פי' ולא בשביל נקמה או שום גיעת ענמו כגון מחכבד צקלון מצירו וכדומה (במ"ח) ובהכרח כן, שהלא לא נתן כאן מאומה לה' ודאי שפירושו לשם השם: (טל) פי' על כל הענין בכלל על הכרת ע"י ועודיה או ישוב השם וגו' לא על ולא ידבק בידך הסמוך לו: (מ) ר"ל בלב יהודי, שאם לא התרמת את עובדיה הרי יש גם בלבך ע"י, אבל ודאי שאין הכוונה על גופה של ע"י שכלל עובד אין כאן ע"י רק חמיכת כסף וזהב בעלמא, שאל"כ נתינת טעם זה של "למען" אין צו טעם, ולשון המשנה בסנה"ל שכל זמן

נפש ומת ונס אל אחת הערים האלו:
 יב ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם
 ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת: יג לא
 תחוס עינך עליו ובערת דם הנקי
 מישראל ומוב לך: ס ששי יד לא תסיג
 גבול רעך אשר גבלו ראשנים
 בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר
 יהוה אלהיך נתן לך לרשתה: ס
 טו לא יקום עד אחד באיש לכל עון

וימחנה נפש ומות ויערוק לחדא
 מן קרוני הארץ: יב וישלחו סבי
 קרתי וירבון יתה מתמן ויתנו
 יתה ביד גאל דמא ומות: יג לא
 תחוס עינך עלוהי ותפלי אשרי
 דם זכי מישראל ויטב לך: יד לא
 תשני תחומא דחברך די תחימו
 קדמאי באחסנתך די תחסן
 בארעא די יי אלקה יהב לך
 למירתה: טו לא יקום סהיד חד
 בגבר לכך עון ולכך חובין בגל

לקט בהיר

כענן, אבל ג' שבעבר היקדן כבר הפריש משה במיו: ח)
 דבלא זה מה תמוס שייך בזולת ההורג אחר ההתראה
 (רא"ם), והענין הוא, דבשלמא שאר חייבי מיתות שהתורה
 זומת להורגו אין הו"א לחוס עליו, אבל רוצח ידמה לך
 ותאמר שכל ענינו הוא רק צין אדם לחייו, ואם גואל הדם
 מוותר גם ה"ד יוותר משום שנפש אחד הוא מישראל, לזה
 אמר שלא כן הוא רוצח זה מתחייב בנפשו ונריך למות
 (ב"ב: ט) בגמ' ח"ל ממשמע שנאמר לא יקום עד איני
 יודע שהוא אחד מה ח"ל אחד זה בנה אז כל מקום שנאמר
 עד הרי כחן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד עכ"ל,
 ופירש"י ממשמע שנאמר עד ולא נאמר עדים איני יודע
 דאחד קאמר אלא מדאיתרין למכתב אחד ש"מ דעד שנים
 משמע דאינו (אין פירושו אדם שהעיד) אלא לשון עדות
 וסמך עדות שנים עכ"ל, וצחוק' שם הקשו למה לא למדו
 חו"ל מפסוק (במד' ל"ה ז') ועד אחד לא יענה בנפש למות,
 ותיירלו שצריך מיבת אחד דשם ללימוד אחר, וכן לעיל (י"ז
 ו') לא ימות על פי עד אחד עיין שם, ואם תמצא לומר
 אדרבה אמר הכתוב "אחד" כדי ללמד שסתם עד בכל מקום
 הוא אחד, על זה אין צריך לימוד, כי בלא לימוד לא יעלה על
 הדעת לומר שהוא שנים (רא"ם): י) תיקן רבינו ושינה
 מלשון הכתוב, שזה תכלית וכוננת העדים לחייב את חבריהם
 על עונש אשר ה"ד יחייב, והכתוב אומר שמביאים אותו
 לעון ולחטאת שזו מעשיהם ועבודתם של העדים לברר שטתו

רש"י

לרעהו. על ידי שנאחזו הוא צא לדי וארב לו, מכאן
 אמרו עבר (אדם) על מצוה קלה סופו לעבור על
 מצוה חמורה, לפי שעבר על לא תשגח (ויק' י"ט י"ז)
 סופו לצא לדיא* שפירות דמים (סס), לכך נאמר וכי
 יהיה איש שונה לרעהו וגו' שהיה לו לכחוב וכי יקום
 איש על רעהו וארב לו והכחו נפש: (יג) לא תחום
 עינך. שלא תאמר הראשון כבר נכרג למכ* אנו
 הורגים את זה"י ונמלאו שני ישראלים* הרוגים
 (סס): (יד) לא תסיג גבול. לשון (שפי' מ"ב י"ז) כסוגו
 אחר שנחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לחוך
 שדה חצירו למען הרחיב את שלו, והלא כבר נאמר
 (ויק' י"ט י"ג) ולא תגזול מה תלמוד לומר לא תסיג, למד
 על העוקר תחום חצירו שעובר בשני לאוין, יכול אף
 בחולצה לארץ תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל וגו'
 בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחולצה לארץ אינו
 עובר אלא משום לא תגזול (ספרי): (עו) עד אחד. זה
 בנה אז כל עד* שצחורה שנים"י אלא אם כן פרע
 לך צו אחד (ספרי ב'): לבל עון ולבל חטאת. להיות
 חצירו נענש על עדותו"י לא עונש גוף ולא עונש
 ממוני"י, אבל קס הוא לשבועה, אמר לחצירו תן לי
 מנה שהלוייתך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד
 שינוי נשחאות: סופו לעבור על מה* שני אנשים מישראל * כל מקום שטמא
 עד בתורה עד סתם בשני עדים חס כלומר עדות ברורה אייב וכי.

חט די יחטא על מימר תרין
 סהדין או על מימר תלתא סהדין
 יתקנם פתגמא: טו ארי יקום סהיד
 שקר בגבר לאספקדא בה סמיא:
 יי ויקומון תרין גברין די להון
 דינא גרם יי גרם פהניא ודיניא

רש"י

מעידו שיש לו"י חייב ליטבע לו (ספרי - שבועות מ'): על
 פי שני עדים. ולא שיכתבו עדותם צאגרת"י
 וישלחו לבית דין, ולא שיעמוד תורגמן צין העדים"י
 וצין הדיונים (ספרי - מכות ו'): (עו) לענות בו סרה.
 דבר שאינו שכוסר העד הזה מכל* העדות האחת"י,
 כינלד* שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום
 במקום פלוני (ספרי - מכות כ'): (ח) ועמדו שני
 האנשים. בעדים הכתוב מדבר, ולמד שאין עדות
 צנשים"י ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד (ספרי -
 שבועות ל'): אשר להם הריב. אלו בעלי הדין (סס -
 סס): לפני ה'. יהיה דומה להם כאילו עומדין לפני
 המקום"י שנאמר (תהי' פ"ב א) בקרב אלהים ישפוט
 שינוי נשחאות: אצל * טו.

ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא
 על-פי | שני עדים או על-פי שלשה
 עדים יקום דבר: טו כייקום עד חקם →
 באיש לענות בו סרה: יי ועמדו שני
 האנשים אשר להם הריב לפני יהוה

לקט בהיר

(רא"ם), גם אם יאמר רק ולכל חטאת לא די ללמוד ממנו
 מיד בק"ו, שיש לנו סברה לומר שאה"י על מיד קס שאין
 אדם העוז כל כך לשקר ולחייב את חבירו עון מיד
 (ג"א): (יב) פי' ב' דברים מעיד, שזהו לו, והוא עדיין
 לא פרעו, שבלא העד הזה פטור מכלום שהמוניא מחבירו
 עליו הראיה: (יג) על פיהם ולא על פי כתבם, ולא "על
 פי" הראשון דייק, שבהכרח לאומרו, ולא סגי בלאו הכי,
 ופירושו על ידי, אלא "על פי" השני מיותר שהיל"ל על פי
 שנים עדים או שלשה וגו', ואם תאמר הלא מעשים בכל יום
 שאנו מקבלין חתימת יד העדים בלא שאלת פיהם, עיין
 רש"י גיטין ע"א. ד"ה ולא מפני ח"ל דלא דמי לשטר
 שחתמוהו ביומו דהוא אורחיה להכי עכ"ל, ופירושו מה
 שאמר הכתוב דוקא מפיהם הוא אם ה"ד רוצה לקיים דבר
 על פי עדותם, אבל שטר שלא נעשה ב"ד אלא הולדין מפשרין בנייהם לפני העדים די בחתימת ידיהם, והר"מ במו"ל
 הלכות עדים פרק ג' כתב ח"ל דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני ממנות ולא בדיני נפשות אלא מפני העדים שנאמר על
 פי שנים עדים מפיהם ולא מפני כתב ידן אבל מדברי סופרין שחזקין דיני ממנות בעדות שבשטר אע"פ שאין העדים קיימין
 כדי שלא תנעול דלת בפני לוי עכ"ל: (יד) פירש"י צריכין הדיינים שיהיו מכירין בלשון העדים ולא שיעמדו מלין בינותם
 עכ"ל, והגם שהעדים אומרים בפיהם והב"ד שומע, מאחר שאינם מבינים אין זה נקרא על פי עדים יקום דבר כי לא
 נחקיים על פיהם אלא על פי המלין (רא"ם), והרמב"ם ז"ל פ"ב מה' סנהד' ח"ל ושדעו ברוב השלשות כדי שלא תהא
 סנהדרין שומעת מפני המתורגמן עכ"ל, מזה הלשון משמע שהמדובר דוקא בסנהדרין המוסמכים, וגם הם דוקא לכתחלה,
 וכן כתב מרן בכסף משנה: (טו) לא שהוכיחו עדים השניים כי שקר העדו הראשונים, יהיה אילו הוכחה שיהיה הגם
 שעדותן בטלה אע"פ אינם חייבים העדים כי הם תרי לגבי תרי ועדיין אינו נסגר פיהם לומר שעמנו הדיק, ואפילו צא
 ההרוג ברגלו, יוכלו להתנצל ולתרוץ עמנם, ואינם חייבים רק אם דברו סרה פי' שהסירו הם עצמם מן העדות שוב אין פולה
 פה, כי הם פסולים להעיד על עמנם ואין כאן עוד תרי לגבי תרי (ג"א), וכן הוא בדברי הרמב"ן ז"ל: (טז) בגמ' הוכיחו
 מדאמר "שני" וכי שנים צאים לדן שלשה אין צאים לדן, א"כ לא מייירי בבעלי דינים (אבל אי בעדים איירי אחי שפיר
 דאורחיה דמילתא דכיון דסגי בתרי דלא אחי טפי, אבל הצאים לדן כל בעלי דינים רגילים לצא - תוס') ומדאמר שני
 האנשים למעט נשים, ואמר שני כדי להודיע שאין זה דבר אחד עם מה שאמר "אשר להם הריב" שהם הבעלי דינים כאן
 בעדים מייירי ולא בבעלי דינים וכאלו אמר ואשר להם הריב בוא"ו, שבין העדים וצין הבעלי דינים צריכים לעמוד, אלא
 שהבעלי דינים צריכים לומר דוקא שנים ראשונים וצין הבעלי דינים צריכים לעמוד, אלא

לפני הַהֲהִנִּים וְהַשְּׁפָטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ
 בַּיָּמִים הָהֵם: יח וְדָרְשׁוּ הַשְּׁפָטִים הַיָּטֵב
 וְהִנֵּה עַד־שֹׁקֵר הָעֵד שֹׁקֵר עֲנֵה
 בְּאַחֲיוּ: יט וְעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם
 לַעֲשׂוֹת לְאַחֲיוֹ וּבַעֲרַת הָרַע מִקֶּרְבְּךָ:

לקט בהיר

לשמוע אליו, וכאן מלמד שנהוג בו כבוד כשאתה עומד לפניו יהיה אף שיהיה לפי שאתה עומד לפני ה', ואמר יפתח, דכתיב (שופ' י"א) והוא בן אשה וזנה וכתיב ויתלקטו אל יפתח אנשים ריקים, אעפ"כ כתיב ותהי על יפתח רוח ה' וכתיב וישפט יפתח את ישראל שש שנים: (יח) רלונו לומר שאין השופטים דורשים עתה את עדים הראשונים, אלא שזדוקים וחוקרים את עדים השניים עדים הבאים להוסיף, ועל ידי זה יהיו נדרשים עדים הראשונים ויתודע ויתאמת ששקר העידו או ועשיתם לו כאשר זמם, אבל אם נתודע על פי עדות עלמן שקר העידו עדותם בטילה

אור החיים

עשה אלה מעת אשר ענה סרה וזמם לעשות רעה
 לאחיו נתחייב^(צ) וכשנעשה מעשה על ידו ונהרג יש
 כאן זמם ועשה וקורא אתו בו גם כן זמם ונוסף
 שעשה, ואין כאן טענת אין עונשין מן הדין. אכן
 עיקר הדרשה היא ממה שביד לו לומר כאשר ענה
 שהם בני ישראל:
 יט. ועשיתם לו כאשר זמם. רבותינו ז"ל
 אמרו (מכות ה'): מכלן הרגו^(צ)
 אין נהרגים כאשר זמם ולא כאשר עשה, וקשה
 דלמא אמר הכתוב כאשר זמם להתחייב אפילו לא

4

דְּבִישׁ מִבֵּינְךָ: כ וְדִישָׁתְּאָרוֹן יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא־יִסְפוּ
 יִשְׁמְעוּ וְיִדְחֲלוּ וְלֹא יוֹסְפוּ לְמַעַבְדַּי עוֹד כְּפִתְנָמָא בִּישָׂא
 לַעֲשׂוֹת עוֹד כְּדָבַר הָרַע הַזֶּה בְּקֶרְבְּךָ:

רש"י

לקט בהיר

כך נשואה שאינם נשויים אלא נמיתת הבועל
 שהיא בחנק (ספרי) שנאמר (ויק כ"א ע"ג) היא (מחללת)
 באש תשרף היא ולא בועלה (ת"כ כ"א ע"ג) לכך נאמר
 כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם
 לעשות לאחיותו, אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב
 אשה (לאיש^(כ)) זממתי אשה נהרגין כזממתי איש, כגון
 שהעידו שהרגה את הנפש שחללה את השבת
 נהרגין נמיתתה, שלא מיעט כאן אחיותו אלא במקום
 שיש לקיים צוה הזמם נמיתת* הבועל (ספרי):
 (כ) ישמעו ויראו. מכאן שלריבין הכרחי^(כ) איש
 פלוני ופלוני נהרגין על שהזמנו צוה דין (סנה' פ"ט):
 שני נוסחאות * נמיתת.

עשה, לזה דרשו מו"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה, ועל זה
 הקשה אביו של צריבי אמר שאין עשה נכלל בזממו זמם
 אבל לא נמטע ג"כ כי צריך לגופו אי"כ יש לנו לעשות ק"ו
 והחירוץ שאין עונשין מן הדין, ובספר משמרת הקודש כתב
 שדיוקס של רז"ל מיתור מיתת לעשות שפירושו זמם לעשות
 ולא עשה, וגם זה נכון, וברמב"ן הק' נותן טעם לגזירת
 הכתוב זו, כי המשפט לאלקים הוא ובקרב אלקים יפוטו וכל
 ב"ד המתנהג על פי דיני מוה"ק יש לה סיעתא דשמיא
 שלא למייז את הזכאי ובודאי שלא לשפוך דם נקי, ואם נעשה
 דבר כזה שאמר תקירות ודרישות כראוי לא מלאו עליו ב"ד
 זכות וגם העדים השניים אמרו לנא אי"כ צרי הוא שהגידו
 זה עשה מעשה זאת (הגם שהעדים שקרו) או היה מייב

עונש כזה ממקום אחר, לזה פטורים העדים שלא שפכו גם לא ראו לשפוך דם נקי על פי האמת, עד כאן מוכן דבריו הק'
 עיי"ש, ובספר משכיל לדוד ח"ל טעם לדבר ראיתי בש"ח (השלם) בשם ררור המור דמיתת ב"ד היא כפרה ואלו גרמו תקלה
 לטנהדרין להרוג דם נקי וידוע דהמתניא אין מספיקין בידו לעשות תשובה עיי"ש, ודומק הוא דאי מהא אין לך מתניא כמו
 מסית ומדיית ולמה תיביע מיתה עכ"ל, וחוק מזה ל"ע דברים אלו דאין הנידון דומה לראיה שאין הביא תקלה מענין
 מתניא, וכן "תשובה" וכפרה" הם ב' דברים, ופשוט הוא, אבל אעתיק לך דברי בעל ררור המור ח"ל: לפי שידוע שמימת
 ב"ד מכפרת וכו' ואחר שמימת ב"ד מכפרת כשהרגו אין נהרגין בענין שלא יהא להם כפרה כי אין ראוי לכפרה לעונש כזה,
 אבל אם העיד עדות שקר ולא נהרג תבירו בעדותו ימות באופן שמימת ב"ד יכפר עליו ולזה אמרו הרגו אין נהרגין כי זה
 לרעתו ולא לטובתו בענין שיהיה אבוד לגמרי, כמו הנותן כל זרעו למולך שלא נשאר לו נין וכד ראו הוא שלא יכופר ולכן לא
 ימות אבל אם נתן מזרעו למולך ולא כל זרעו אחר שהניח בן להקים לו שם בישראל ראוי שלא יהא אבוד לגמרי ולכן ימות
 בכרת בענין שמהיה לו כפרה, עד כאן לשון ררור המור, ודברים אלו כנים ואמתים מתוקים וערבים הם ואין להשיב עליהם,
 וכמה מפרשים אחרים מביאים סברא זו, ובעל זדה לדרך מביא ראיה לסברא זו מגמרא ריש מכת מכות הוא שעשה מעשה
 במוזד לא ליגלי כי היכי דלא תהוי ליה כפרה הן שלא עשו וכו': (בב) שהלא מיתת לאחיו מיתת הוא ובפרט אחר אומרו
 שקר ענה באחיו למה פעם ב' לאחיו, והוא בא למעט ולא לאחיותו, וזה פשוט שאין הכתוב פוטר עדים זוממין לגבי אשה כי
 אין שום נפ"מ בכל התורה פוגע באיש או באשה, אלא ודאי בא לומר שבמקום שיש ברירה לקיים כאשר זמם לאחיו או כאשר
 זמם לאחיותו או מקם אחיו ולא אחיותו, וחלל לא תמלא כי אם במקום אחד כשראו למייז את בת כהן בשריפה משום שזנתה
 אם איש אחר אי"כ באותו עדות עלמו בפעם אחד חייבו את בועלה בתקן משום אשת איש על זה אמרה תורה להרוג את
 העדים נמיתתו ולא נמיתתה: (בג) כאן לא פירש רבינו שממתין עד הרגל, וטעמו כבר מפורש לעיל (י"ג עיי"ש,
 שזה יודה גם ר' עקיבא שאין מענין וממשיכין את דינו עד הרגל ואין להמתין כי מה תועלת בהמתנה הלא ב"ד של עירם

אור החיים

על אחיו וחוזר למכ שאמר שקר ענה באחיו יעשו לו לא נהרג שניהם נכללים במשמעות אשר ענה^(כ),
 כאשר ענה^(צ), ובמאמר זה ישנו לחיוב צין נהרג צין וממה שלא אמר לשון הכולל והלך לבקש לשון זה

אור בהיר

5

וַיִּרְשֶׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 נָתַן לָךְ: ס כא לֹא־תַטֵּעַ לְךָ אֲשֶׁר־הָ
 כָּל־עֵץ אֲצִל מִזֶּבֶחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ: כב וְלֹא־תִקֵּים לְךָ
 מִצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס

דמיני ומירת ית ארעא דיי
 אלקה יהב לך: כא לא תצוב לך
 אשרת כל איקן בסטר מדבקה
 דיי אלקה די תעבר לך: כב ואלא
 תקים לך קמא די סני יי אלקה:

לקט בהיר

רש"י

הקודם שפי' נדק נדק וגו' מנה דיינים מומחים, שאם פירושו שהדיין ילך אחר נדק ולא אחר שקר מה ענין נדקת יחיד לומר שבשביל זה תחיה וירשת וגו', אבל מינוי דיינים כשרים ומומחים ודאי שכדאי הוא לזה שהרי בזה תלוי כל קיום והכשרת כלל ישראל, והאריך רבינו לומר להחיות את ישראל וכו' ולא די לומר כדאי הוא מינוי הדיינים לכל זה, רצונו בזה לומר שהגם שקודם שירשו את הארץ אינם מחוייבים במינוי דיינים, אבל הכתוב אומר שבעבור שעמדים למנות דיינים כדאי הוא מעתה להחיותם ולהשיבם (ד"ד): (מד) פי' אפילו נטל זרע מאילן

הכשרים להחיות את ישראל ולהשיבם על אדמתם (ספרי): (כא) לא תטע לך אשרה. לחייבו עליה משעת נטיעתה (נטיעתה) ואפילו לא עזבה עובר בלא תעשה על נטיעתה (ס): לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. אזכרה לנטוע אילן (נטיעה) ולזכרה בית צהר הבית (ס): (כב) ולא תקים לך מצבה. מלכת אבן אחת (מ"א) להקריב עליה (אפילו) לשמים (ספרי): אשר שנא. מצבה אבנים ומחצב אדמה טובה לעשות (נטיעה) ואת זו שנא כי חק היתה

פשוט (שאינה ע"ז) וטומנו באדמה כדי שינמת ויהיה ע"ז אפילו לא נמת ולא נעשה אילן מעולם חייב על נטיעתה, דאילו נמת ונעשה אילן או שטמן בקרקע יתור מן אשרה הרי קיים ע"ז ועבר על לאו דלא יהיה לך אלהים אחרים וחייב לשורפה דכתיב (י"ב ג') ואשיריהם תשרפון באש (מ"ל): (מה) אפילו לא לשם ע"ז אלא לגוי וליופי עובר בלאו, ובי דברים אמר הכתוב, ואומרו לא טעע מושך אחר עמו וכאלו כתב ב' פעמים לא טעע לך אשרה לא טעע לך כל עץ שפירושו כל מין נטיעה אשר מיוסד בקרקע ובכללו גם בית או שום מין בנין ונטיעה (כי מינוי נטיעה גבי אהלים), כן הוא בספרי, וכן נראה סברת רבינו שאמר "אזכרה" וכולל אילן ובית ביחד, א"כ גם בית באזכרה, ודלא כהר"מ בזו"ל שנית רק מדרבנן הוא משום הרחקה יתירה (ג"א), והרמב"ן ז"ל כתב דעת רש"י שהבונה הוא אסמכתא מדבריהם, ואולי שבספרי שלפניו היה נשמע "ובונה בית" - ודע שאין אשרה מין אילן מאילנות (אלא מן הסתם היה להם אילן מיוחד לזה) אלא כל מין אילן בין עושה פירות בין אילן סרק בכל מקום שהוא (לאו דוקא אצל המזבח) אם נטועה לשם ע"ז או לפני מזבח ע"ז או שנעבד הרי זו אשרה אבל אצל המזבח אסור אפילו הוא לגוי וכנ"ל: (מו) בין בעורה בין בכל מקום בשעת היתר הבמות, אבל מצבה דכתיב אצל פסל צפ' צהר (כ"ו א') דכתיב ופסל ומצבה לא תקימו לכם היא מצבה כדי להשיב עליו הפסל (רמב"ן): (מז) האריך רבינו בלשונו, ולא די לו לומר כי חק היתה לכנענים וכו', שרצונו ליישב לשון הכתוב שאמר אשר שנא שניתר הוא מאחר

אור החיים

ויסתפק בקטנים, תלמוד לומר נדק נדק פירוש הגם שהשגת לדיינים שהם ראויים, עליך לחזר אחר היושר ראויים מהם: כא. לא טעע לך אשרה וגו'. רבותינו ז"ל אמרו (סנהדרין ז'): כל המעמיד דיין

א לא תבוס קדם יי אלקה תור
 ואמר די יהי בה מוקא כל מדעם
 ביש ארי מרחק קדם יי אלקה
 הוא: ב ארי ישתבח בינה בחדא
 מקריוד דיי אלקה יהב לך נבר
 או אתתא די יעבר ית דביש
 קדם יי אלקה למעבר על קומה:
 ג ואזל ופלה למעות עממא

יז א לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר
 וַיֵּשֶׂה אֲשֶׁר יְהוָה בּוֹ מוֹם כֹּל דָּבָר רַע כִּי
 תֹעֲבֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: סב כִּי־יִמְצֵא
 בְּקֶרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׂעִרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אִישׁ אֶזְרָאֵשׁה אֲשֶׁר
 יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לַעֲבֹד בְּרִיתוֹ: ג וַיִּלְךָ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים

רש"י

לקט בהיר

לכנענים (נטיעה) ואף על פי שהיתה אכזבה לו* צימני האבות עכשיו שנאה (ס) מאחר שעשאוה אלו חק לעבודת כוכבים: (א) לא תזבח וגו' כל דבר רע. אזכרה למפגל בקדשים (ע) על ידי דבור רע (ס), ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים (נחיים ל"ו): (ב) לעבור בריתו. אשר כרת ה' אתכם שלא לעבוד

שארסרו ואמר ולא תקים ראינו ששנאה היא, ועוד אשר שנא משמע שנאה כבר והיכן מצינו שנאה, לזה אמר שהרי מצינו בתורה אצל האבות גם מזבח וגם מצבה וכשנא הקב"ה לנזות אותנו לזה לעשות מזבח אבנים ומזבח אדמה והשמיט מצבה הרי זה סימן שנאה הוא אצלנו, וא"כ הא גופא קשיא למה נזכר את זה ושנא את זה כי חק היתה וכו' (אלמור"ש): (מז) הגם שהכתוב אומר (ו' ה')

אור החיים

כחעמדת אשרה:

(ז) א. לא תזבח וגו' אשר יהיה בו מום. ולא אמר אשר בו מום, כפי מה שדרשו ז"ל (ספרי) שצא הכתוב לאסור מום עובר רמזו בחיבת יהיה לומר כל הוית מום בין קצוע בין עובר, ואפשר עוד לומר שאם הוחלה בה אבר שנעשית בו בעלת מום ואמרו הרופאים שעל כל פנים צריך לחותכו הגם שעדיין לא חתכו הרי זה פסולה, והוא אומרו לא תזבח וגו' אשר יהיה בו מום פירוש הגם שעמה אינו מום כיון שעומד

להיות מום לא תזבחנו: ב. כי ימצא בקרבך. אומרו בקרבך (נטיעה) להחייב על הדבר לצני המקום ששם ימצא האיש עושה הרע ואחריהם יתחייבו כל יושבי הארץ, והוא מה שגמר אומר באחד שערך (נטיעה) ורבותינו ז"ל (כתובות מ"ה): דרשו שערך לגזירה שיהי שער שנמצאו בו ולא שער שנידונו בו, ואמרו אשר ה' אלהיך נותן לך (נטיעה) נחכוון לומר שעל מנת כן ה' נתנה לך: לעבור בריתו (נטיעה) פירוש צריך שידע שהוא עובר

אחרים וישתחו להם ולשמש | או לירח
 או לכל צבא השמים אשר לא צויתו:
 והגדילך ושמעת ודרשת היטב
 והנה אמת נכון הדבר נעשתה
 התועבה הזאת בישראל: והוצאת
 את האיש ההוא או את האשה
 ההוא אשר עשו את הדבר הרע
 הזה אל שערך את האיש או את
 האשה וסקלתם באבנים ומתו: על-
 פי | שנים עדים או שלשה עדים

וסגיד להון ולשמשא או לסיהרא
 או לקבל חילי שמיא די לא
 פקדית: ד יחזון קך ותשמע
 ותתבע יאות והא קשטא כון
 פתגמא אתעבדת תועבתא
 קדא בישראל: ה ותפק ית
 נכרא ההוא או ית אתתא
 קדיא די עברו ית פתגמא
 בישא קדין לתרע בית דינך ית
 נכרא או ית אתתא ותרגמנון
 באבנא וימתון: ו על מימר תרין
 סהדין או תלתא סהדין יתקמל

לקט בהיר

רש"י

דבזר עכ"ל פי דורש דבר מלשון דבור, ואומרו לא תזבח
 מושך אחר עמו לא תזבח וגו' אשר יהיה בו מוס לא תזבח כל
 דבר רע: (ב) הגם שכל המורה ציונו של הקב"ה הוא
 אחנו, דבר הלמד מענינו הוא שאין הכוונה על ע"ו
 (בא"י): (ג) פי הגם שצויתם להיוחס בעולם לשמש את
 בני האדם אבל לא צויתם להיוחס אלהים ולעבדם (רש"י),
 לא כמו מלך בשר ודם שמצוה לעבוד את משרתיו הגדולים
 (ר"ב), ויש גורסים אשר לא צויתי לעבוד, לפי"ו קאי
 אישראל שלא צויתי את ישראל לעבוד הגם שצויתי לתשוב על
 ידם תקופות ומועדים ימים ושנים (ג"א), והדרך היותר
 פשוט צוה שדברה תורה כלשון בני אדם כאלם שהתמרמר
 ואומר בני הלך לבית המטה אשר לא צויתו לילך כלומר
 הלך בלי רשות שלא נתתי הסכמתי לו (אלמורש'): (ד) אין

הדבר נכון מלד עלמנו חו"ש כשישראל עובדים ע"ז אלא נכון הדיבור בפי העדים (רד"ק), פי מכוונים לומר זה כזה ומתאים
 דיבורם להיות מכוון ואמת, כך עלה בידך אחר התקירה ודרישה (רא"ם): (ה) פי סוקלין אותו בעיר שעבד שם ע"ו,
 ואפילו נידון בעיר אחרת (רש"י): (ו) פי ראוי היה להיות תרגומו כן: (ז) לא אמר "שאיין" נעשין אלא בוא"ו ואין
 נעשין שהוא דבר נוסף לא רק מפרש (רא"ם), באומרו שלשה עדות אחת נכלל כל מה שאמרו מו"ל לתומרא, א) אם יש יותר
 מב' עדים נריך לחקור את כולם ונריך להיות עדות כולם מכוונת, (ב) הגם שהם רצים צ' עדים אחרים יוכלו להזים את כולם,
 (ג) אפילו יש כאן מאה עדים ואחד מהם קרוב או פסול או הוכחש כל העדות בטילת (ודע שזה דוקא אם הקרוב או הפסול
 הוזמן לב"ד להעיד וקיימו הדבר על פי עדותו, אבל אם גם הקרוב או הפסול ראה את המעשה מן מב' עדים אין העדות
 בטילה ע"י זה - רב"ת), (ד) אם הם עדי שקר מגיע עונש לכל הנטפלים כמו לב' עדים, ורבינו לא פרע כל זה ודי לו בכלל
 אלא אמר את ההפך שאפילו לקולא הם עדות אחת שלא נעשו וזממין להיוחס נעשים בעונש אשר יחזו להיוחס רה את ריבוי

דתיב קמול לא יתקמל על מימר
 סהיר קר: ז ידא דסיהדיא תהי
 בה בקרמיתא למקמלה וידא
 דכל עמא בכתריתא ותפלי עבר
 דביש מבינך: ה ארי יתכסי מנה
 פתגמא קדינא בין קמא קדמא
 בין דינא קדינא ובין מכתש
 סגירו למכתש סגירו פתגמי

יומת המת לא יומת עלפי עד אחד:
 יד העדים תהיהבו בראשנה
 להמיתו ויד פלהעם באחרנה
 ובערת הרע מקרבך: פ כי יפלא
 ממך דבר למשפט בין דם | לדם בין
 דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת

רש"י

לקט בהיר

וזממין עד שחומו כולם (מכות כ"ג): (ח) כי יפלא. כל
 הפלאה לשון הכדלה ופרישה"י שהדבר נכדל
 ומכוסה ממך: בין דם לדם. בין דם עמא"י לדם
 עכו"ר (מד"ע - יו"ט): בין דין לדין. בין דין זכאי
 לדן חייב: ובין נגע לנגע. בין נגע עמא לנגע עכו"ר
 (מד"ס): דברי ריבות. שיהיו חכמי העיר חולקים

וכו' "שאיין" נעשין, וזה ודאי נכון לדרכנו אך אין טורח בו
 כדלמך: (ח) שאין אמה יכול להשיגו, אם מחמת חסרון
 ידיעה, אם מחמת ריחוק מקום, או מחמת כישוף, או
 מחמת איסורו, או שיש מחלוקה בדבר ואיך יודע להבחין,
 וכדומה, כל זה נכנס בלשון יפלא, גם לפעמים ישמש בו
 הכתוב על ענין הכדלה ופרישה לפרוש ולהבדיל דבר מדבר
 גם זאת נכנס בלשון הפלאה, שמחמת מעשיו נפלא ונפרש
 ומתקשה זה מזה, וכן הפלא ופלא או פלאי פלאות ג"כ הכי פירושו שהדבר חוץ לדרך הטבע עד שאין אמה יכול להשיגו
 וענינו ומהותו נעלם ומכוסה ממך, גם אין חילוק בין שצא בצלף"א או צה"א או ביו"ד, כגון (שמות ט' ד') והפלה ה' בין
 מקנה ישראל, או (שם ח' י"ח) והפליתי ציוס ההוא: (ט) ראונו לומר אין הכתוב אומר שיש כאן צ' דמים וב' נגעים ונריך
 לחלק ציוניהם, כי מה שייך לשאלו על זה ומה שפק יש כאן ומה נפ"מ אם שניהם נגעים ודמים, אין כאן רק דם אחד ודין
 אחד ונגע אחד ועל זה נולד השאלה אם הוא דם טהור או דם טמא שרק דם מן המקור טמא ואפילו במקור ישנם דמים
 טהורים וכן יש דין זכאי ודין חייב וכן נגע טהור כגון תפשת בצולו, והכתוב בעלמנו מפרשו לא שאינם יודעים לחלק במה

אור החיים

ברית ה', ולזה נריך שיתרו צו ויודיעוהו מה גדלו
 מעשיו הרעים"י, גם רמז שאם אמר למתרים
 שהוא נשבע לעבוד עבודה זרה שיודיעוהו שקדמה
 לו ברית על זה ואין שזעמו חלה לבטל הראשונה
 וברי הוא עובר ברית ה"י ויהרג:
 ו. יומת המת. כפל לומר המת"י, להעיר כי אם
 לא נמלאו לו עדים והתראה צן מות
 הוא לשמים אלא שבעדים והתראה יומת צידי אדם
 המת שהיה עומד למיחה צידי שמים:

אור בהיר

ברית גדול מה עלמנו. (לב) והלמ"ד של לעבור נאמר בשביל הכוונה, כלומר כוונתו במעשיו יהיה לעבור ברית, שדוקא אז חייב

אותם דרך כלל קודם שיתחילו בדרישה וחקירה. ואם אחר שאיימו אותם דרך כלל עמדו בדבריהם היו מתחילין בדרישה וחקירה ושעליה באה משנה זו. והוא שמכניסין גדול שבהם. והיו בודקין אותו בשבע חקירות. והם א' באי זה שבוע של זובל. ב' באי זו שנה של שבוע. ג' באי זה חדש של שנה. ד' בכמה בחדש. ה' באי זה יום. ו' באי זה יום של ככמה בחדש היו לנו לידע היום מתוך דבריהם. שואלין להם אי זה יום של אותה שבת. שהרי חקירות אלו כלן להביאן לידי הומה ושמא המזימים יתבוננו בהזכרת יום יותר מבהזכרת בכמה ימים בחדש. ו' ובאי זו שעה של יום. ז' באי זה מקום. ודברים אלו כלם הם דברים שהומה תלויים בהם ומתוך כך שואלין אותם. ר' יוסי אומר שאין חוקרין אותו אלא בשלש. באי זה יום באי זו שעה באי זה מקום שרוב העדות הם נעשות בקירוב וזמן לעבירה ואין צורך בשאלת שבוע ושנה וחדש. ולדעת חכמים אפילו אמרו אמש הרגו או עכשיו הרגו שואלין להם כל אלו והלכה כחכמים. וכן שואלים אותם מכירין אתם אותו ר"ל ההרגו שמא מעובדי האלילים היה. ואפילו במקום שרובו ישראל^א ושהדברים מוכיחים שישראל היה. אין דנין כן מאומד. ואעפ"י שאמרו בתלמוד המערב^ב נהרג מטבריא לצפורי חזקה ישראל היה. אין הלכה כן. וכן שואלין אותם התריתם כו. וכן התבאר בגמרא ששואלין אותו אם קבל ההתראה אלא^ג שהתיר עצמו למיתה וכן אם המית בחוק כדי דבור.

7 העובר עבודה זרה את מה עבד ובמה עבד אם פעור או מרקילום. אם בהשתחואה אם בנסוך אם בקטור^ד. וכן הדיון אם העידו כהלול שבת או זו מלאכה ועשה. וכן בשפיכות דמים כמה הרגו אם בסוף אם ברומח וכיוצא באלו. ודברים אלו שאלת הכרת ההרגו והתראה ועקר המעשה האין נעשה. אעפ"י שאין הומה תלויה בהם הרי הם מכלל החקירות והם נקראות דרישות^ה שכל שיאמר בהם אחד איני יודע עדותם בטלה שהרי הם בדברים שהם עקר העדות ובהם יתחייב או יפטר^ו.

ואחר הזכיר מין שלישי והוא שאמר כל המרבה בבדיקות הרי זה משוכח והבדיקות הם הדברים שאינם עקר בעדות ובמעשה כגון מה היה ההורג או ההרגו לכוש יום מעונן היה או יום צח היה וכיוצא באלו.

א. הדבר צריך באור רחב הלא לקמן סי' א' אמרין להדיא שהולכין בדין בטר רוב רבנינו שהולכין בדין בטר רוב שחזקה עמו ועיין בציון ירושלים בירושלמי בפרקין ה"א ואיני יודע הא רבינו ושהדברים מוכיחים קאי אדלעיל שגם רוב עם הוכחה לא אזלינן בתריה או הוא דבר ג' ע' בפרקין ה"א. ג. ברור שסי' י' שאין נשאלה על צד מדוע משמיט ר' שחייטה בשלמא רש"י מ' א' שפ"י רק שחייטה והשתחואה כי שנים אלו כתובים להדיא בפסוק וקטור ונסוך ילפינן רק מרובי לקמן סי' ב' אבל רבינו צ"ב מדוע משמיט דבר שמפורש בפסוק. ה. כוונת רבינו בזה ליישב קו' הרי דוד ז"ל על בעה"מ בחי' הרין ד"ה מכירין.

מעשה לזכר בן זכאי בעוקצי תאינים שהיו מעידים שתחת התאינה הרגו ושאל על עוקצי התאינים אם נסים אם דקים אם שחורים אם לבנים. ואעפ"י שכן זכאי לא היה בדיני נפשות שהרי כל ימיו מאה ועשרים ארבעים עסק בפרקמטיא וארבעים למד וארבעים לימד. ואותן ארבעים אחרונים מצינו שהיו קצתם אחר החורבן כמו ששנינו משחרב בית המקדש התקין ר' יוחנן בן זכאי וכו'. והדבר ידוע שארבעים שנה קודם חורבן גלתה סנהדרין וישבה לה כחנות ובטלו דיני נפשות. פירשו בגמרא שבדיקה זו בעוד שהיא תלמיד דתתה זנעשית על פיו וייחסוה על שמו. ומה בין חקירות לבדיקות שהחקירות אם אמר אחד מהם איני יודע או שאמרו שניהם אין אנו יודעים עדותם בטלה ובדין זה החקירות והם כוון הזמן והמקום. וכן הדרישות והם שאר הדברים שאין הומה תלויה בהם אלא שהם בעקר המעשה. אבל בבדיקות אם אמר אחד איני יודע או אפילו שניהם אמרו אין אנו יודעין עדותן קיימת. שמא תאמר אם כן מה הועילו בבדיקות הדע שאם היו מכחישים זה את זה אפילו בבדיקות כגון זה אומר שחורים היה לבוש וזה אומר לבנים היה לבוש עדותן בטלה בדיני נפשות. ונמצא חלוק שבין דרישות לחקירות שהחקירות אם הומו ותחייבו ואם הוכחשו עדותן בטלה. והדרישות אין צד הומה תלויה בהן אלא אם הוכחשו עדותן בטלה ופטורין. וכן באמר אחד מהם איני יודע. ונדולי המפרשים* חולקים לומר שהדרישות בבדיקות ואם אמר אחד בהן איני יודע עדותן קיימת אלא שנדולי המחברים^ב כתבוה כשטתנו.

ואחר כך הזכיר דברים שאפילו הכחישו זה את זה ואפילו בחקירות עדותן קיימת. והוא שאמר אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה בחדש עדותן קיימת שזה יודע בעבורו של חדש וזה אינו יודע ר"ל שזה שאומר שנים בחדש ידע שהחדש שעבר מלא היה. ומכל מקום דוקא שהסכימו ביום כגון שזה אמר ברביעי בשבת בשני לחדש. וזה אומר ברביעי בשבת שלישי לחדש. ואין טורחין לשאול לו אם ידע בעבור החדש אם לאו. שאחר שמסכימין על היום מן הסתם טועה הוא בעבור החדש ושמא לפעמים יתרחק העדות מן המעשה וישכח. ופרשו בגמרא דוקא עד חצי החדש אבל אם הכחישו עצמם בזה לאחר חצי החדש כגון שזה אומר כ"ו וזה אומר כ"ז בחדש אעפ"י שכווננו יום מימי השבת עדותן בטלה שכבר ידעו הכל אימתי היה ראש חדש. אמר אחד בשלשה בחדש ואחד בחמשה עדותן בטלה שאין הטעות מצויה בשני ימים. אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת שדרך בני אדם לטעות בשעה אחת. ומכל מקום נדולי הרבנים כתבו בראשון של

א. ראב"ד ה"ל עדות פ"ב ה"א. ב. רמב"ם שם.

9

שאלה שלוחה אלי מחכמים אשכנזים קצה ארץ לועז :

מעשה אירע שקודם ר"ס דרך כל הארץ להתעורר כל אחד לבדו מחטאו וזכו כמה אנשים לפני ז"ל צירורי הציבור להתעורר עונם ולקבל תשובה כאשר יורו המורים בסגופים ובתעניות לכ"א תשובת משקל עוונותיו וזכו כל אחד בפ"ע וע"פ הודיו שלם נתודע להב"ד מעשה זמנים של אשה פלונית אשר כבר זה כמה שנים יאל עליה קלף דלא פסיק שיזתה ונתגבר הקול כמה זמנים אך שמשפת האשה ואזי הבעל המה תקיפים ואנשי זרוע ובכחם נשחקו אז סקול וכעת כרלות הב"ד שכמה אנשים נלכדו ברשת אשה זונה זו נתייעלו והודיעו בלילה את אבי הבעל בטוב טעם ודעת בדברים רבים כי הוא גבר אלים ובעל זרוע גדול. ולאחר כמה ימים בא אבי הבעל להדיינים וביקש מהם שיטלחו בלילה אחרי הבעל תשובה ולשאל אותם בחרם גמור וכן עשו הדיינים תיכף בלילה וע"פ החרם הגידו את אשר הגידו כאשר יתבאר כאן והודיעו בלילה לאבי הבעל ותיכף גיחם להגיד לו מי המה העדים ויאל ליישר ארוחם בנכות אכזריות ולא רצו לנגות לו ובקשו ממנו בטוב מה לך להיות זונה בביתך ולאחר יליאת הב"ד הושיב אבי הבעל את הקהל והדיינים ועשה רעש גדול ובכחו הגדול הולרבו העדים לבוא למושב הקהל והדיינים ותיכף גזר על הרב והלך לשאל אותם בחרם וזו העידו ביום עדותן ולא היה מי שיפלא פה. שיטלחו אחר הבעל והאשה שיוצבה העדות בפניהם כי נפל פחד אבי הבעל עליהם ומה שעשה הוא בעלנו שיגידו העדים עדותן לפני הכל וזאת זה גם לא היה באפשרי לפעול והעידו העדים. אחד העיד והסודע עוות בדברים שהוא עלמו זנה עם האשה הזאת קודם ר"ה סיון העבר סוף חודש אייר. והשני העיד איך שאשה זאת נסתרה בפניו עם נושא פלוני ושהו כדי קומתה ואח"כ חזרו להאחר ומלא הנושא קושר מכנסים שלו והאשה עלמה גלתה את עדותה בפני העד והעדה שיבואו העדים אליה אתה שכב עמי וקרצו אליה ומלא בית עדותה עדיין מלא עיטוף זרע הנושא ונמאסה עליו ופירש ממנה. שוב אחר כמה ימים נתיחד העד עמה בבית פלוני אלמוני ותבעה אותו עוד לאמר שכבתי עמי ושכב בין רגליה ביקשו אבר אבל לא קימא אותה. גם העיד העד שפלוני אלמוני אחר לו שבכל שבת אחר הרגילה האשה הזאת הולכת לביתו ומנאף עמה, ואחר שהעידו כ"ל היה נראה שאבי הבעל רוצה לנגרש את האשה הזאת מביתו וזו שלחו הדיינים להאשה להודיע לה מהעדים ה"ל ושלחה שיבואו העדים אליה להגיד בפניהם ושלחו הב"ד להתרות לה שתבא לב"ד ועידו העדים ותתקבל עדותן בפניהם וכן שלחו יותר משלש התרות והסכימה בדעתה שלא תהיה אלא קבלת העדות ולא הבעל לא שלחו כי ירצו לרצו את אבי ומה שלא עשה הוא בעלנו לא עשו הדיינים דבר ואח"כ ריגטו קרובי האשה איך שאלו העדים המה חשודים ופסולים לעדות והשיבו להם הדיינים שאם יש להם עדים לפסול אלו העדים אזי יבואו לב"ד והביאו כמה עדים ולא ידעו דבר לפסולם שלא היה בדבריהם ממש ויהי כראות קרובי האשה כי אין מרפא למחלתם אזי נחממו ושלחו אחר דיינים ממקומות אחרים וקבלו עדות לפסול את העדים ה"ל שלא בפני העדים ושלח בפני הבעל והאשה והיה הבעלות העדות על אלו העדים למרחה עיני רק לפי שעה בהעברה בעלמא בלי עיון ולא היה שם רק עד מפי אשה ומעט אשר העידו עד מפי עד ואף זו רק חשדות בעלמא לא גוף עבירה רק על עד אחד ומלא עדים איך שבחודש תמוז העבר בנסיעת סוחרים לברעסלוי נגנב מעות מכומר אחד והחזיר עד ה"ל הגניבה וגם זה היה חוץ העדים אחד קרוב להעד ה"ל שני בשני בחד בעל ואח"כ הלך אבי הבעל עם קרובי האשה ה"ל לקבל על הדיינים והעדים בערכאות ואסף השר המה רבם על הדיינים והעדים וענש בעונשם קשים בגוף וממון ויאל הדת שאיש לא יזכיר מדבר זה בקום גדול אשר אי אפשר לעמוד בו וכאשר גיחם אבי הבעל מתחילה בן עשה אשר זמם. ועתה הבעל והאשה רגוים לדור יחדיו יורו המורים מה דינם ע"פ דת ודין תורתנו הקדושה. והנה הב"ד חקרו ודרשו העדים כדת וכהלכה ואמר אחד קודם ר"ה סיון כ"ל והשני לא אמר שום זמן כלל :

תשובה אשר השבתי להתכמים השואלים :

עב אשה זו אסורה לבעלה באיסור חמור האמור בתורה וקומתה כתיב בה כעריית ואם אישה לא יגרשנה אז אין האיש מוקדש מעון חטאו ישא האיש ההוא וכל בית ישראל נקיים. ולריבים את לבדר היעב ע"פ הש"ס והפוסקים קדמאי ובתראי כל פרטי היתרים שיש להמליח לאשה הזאת ולבדר שכולם אין בהם ממש ושיחא נשאת באיסורה ואין לה שום היתר :

והנה שיעיף היתרי אשה זאת לפי קולר השנתנו המה ששה כאשר נכתבם בפרטות ואחר העיון הדק היעב צים התלמוד והפוסקים אין להם על מה שיסמכו :

(א) **כתב** הש"ע בסו"י"א סעיף ד' וז"ל י"א שאם בלו עדים שאשת איש זינתה לריבין לריבין ומקירה ע"ש. וכן פסק הרא"ש בתשובה :

הראשונה לא אמר שחמין אלא שהיה סבור להזיח ממון. והנה לכאורה כיון שכבר שוים התיבה לזיבורא ומה שאמר שכיון שרוחה שאינה עומדת בזיבור אחד אינו מחמינה שוב זה לא מקרי אמתלא דכל אמתלא הוא שמעולם לא חסרה עלמה כמו אשה שאומרת אשת איש ואח"כ אמרה שבשגיל בני אדם שאינם מהוגנים א"כ אמרה שגם בשעה שאמרה א"א אי לא היה כוונתה לאסור עלמה אבל זה מתחלה האמינה באמת אלא שעתה חזר בו וחשדה במשקרת זה לא מקרי אמתלא ושוב אין צידו לחזור. ומה שאמר שגם בפעם הראשונה היה כוונתו רק על ממון זה לא מקרי אמתלא ואינו צידו להסיים עלמה רשע שתבע ממון שלא כדין. ועוד שארי יאל חייב צדיק ופסקו לו לנגרש אשתו ואין צידו להזיח ממון א"כ למה שתק אז ולא חזר בו ממנה שהאמינה :

אמנם נראה לעניית דעתי דעד כאן לא אמרינן שויה אנפשיה התיבה לזיבורא ואין צידו לחזור אלא בחזר ועוקר דבריו וגם בזה דוקא אם לפי דבריו האיסור הוא בודאי כמו אמרה אשת איש אינו שזי איסור בודאי אבל כאן אף שהאמינה אע"פ"י לא ידע בודאי אלא שהיה חושש לדבריה ועוד שגם עתה אומר שהיה חושש לדבריה כל זמן שלא מלא שקר בפניה אבל כיון שאינה עומדת בזיבור אחד שוב למפרע אינו מאמינה. ועוד כיון שכבר כתבתי למלך הדין היא אינה נאמנת אפי' בדגלים לדבר או עכ"פ בגדון דידן שיש ג"כ רגלים לדבר שמשקרת מלך דברי הנואף שמתחמא כיון שמתודה אינו מעלים פשעיו וכיון שמלך הדין אינה נאמנת רק מלך שהבעל אמר שהאמינה והיו כמו אמר לו עד דעלמא אשתך זנתה שאם מאמינו וכומך על דבריו שחייב להזיחה והרי להרבה ראשי המורים גדולי הפוסקים החיוז הזה הוא רק ללאות ידי שמים ועינין בסו"י קט"ו בטור ובצ"י וז"ל אין צדיקו לכופו כיון שעתה אומר שאינו מאמינה וקמי שמיא גליא. לכן נלע"ד לאיים עליו ולומר לו שאם מאמינה בלבו אסורה לו ואם הוא יעמוד בדבריו שחשדה שמשקרת אין נזקקין לו ודי שלא להרות לו סתם בפירוש :

ומה ששאל אם יש לזכות לה רשות ולזרוק לתוכו הגט. נלפע"ד שאי אפשר שאפילו אי נימא שזאת בודאי שהגט זכות הוא לה ומזינן לה ע"י אחר כמו שפסק רמ"א בנזירות היינו מן הסתם זכות הוא לה אבל אם היא לזנות שאינה רוצה גט אין מזינן לה בעל כרחה. ועוד נלע"ד שאפילו מן הסתם שאינה לפנינו והיא זינתה בודאי ג"כ אין מזינן לה ודוקא בנזירות שמתחמא עדיין היא כן הוא זכות שהיה פגויה אבל זו שבכל זינתה אינה חשודה לזנות עוד ושמה אין רגונה שוב להנשא ואיזה זכות הוא לה ואף שאינו חוב כיון שכבר אבדה כל זכות שיש לה על בעלה מ"מ אינו ג"כ זכות ולא אמרו אלא זינן לאדם שלא בפניו ועוד שיש אפילו לך חוב שבשיחא א"א היא בחזקת משומרת וכשיחא פגויה נוהגים בה מנהג הסקר. ולכן זה אי אפשר. ומרוב עדרות חלקי :

ובאמת יאלחי כאן מדברי להקל יותר ובהסקפה ראשונה כי אין לי פנאי כלל רק שראיתי מכתבם שכתבו שאם התגרש יש לחוש לכמה תקלות ולכמה חורבות דחיסוק מיניה לכן נעיינו לך להקל. והיה זה שלום :

תשובה שלום וישע רב לכבוד אהובי הרב המופלא סוהר"ר משה באגרי ג"י :

עא מכתבו קבלנו. וע"ד האשה שבעת חליה החודית על עונה שאינתה באונס שזא איש אחד שהיה מתאכסן בביתה ואנסה וכסתפק מעלתו אם לכוף בעלה לגרשה. אמרנו תמיהים מאד מה עלתה על דעתו לאסור האשה הזאת על דבר שפשוט יותר מביעתה בנותחא שהיא מותרת שהרי הפס שאסר שיזנתה הוא אחרת ואמרה שהיה באונס. ומה שדימה דין זה למה שהזכיר בש"ע סימן קע"ח סעיף ג' אין הכוון דומה שכלן לא אמרה כלל שנתחודה ושמה פתחום באל לחדרה ואנסה וגם בעלה צעיר אין בה משום יחוד וגם חלון או פתח פתוח לרשות הרבים אין בו משום יחוד ואפי' אם היתה אומרת שהיא שנתחודה ואנסה כיון שאין עדי יחוד רק מפיה אלו חיינן שנתחודה גם לדעת שנים שבמרדכי היא מותרת כמבואר במרדכי שהדין שם שדעה שניה לא החמיר כשאין עדי יחוד לפנינו רק להמתין עד שתקורא אם נמלא עדי יחוד אבל בגדון שלפניו שכל בני העיר כאן ולא נמלאו עדי יחוד כלל פשיעא שמתרת וק"ו שמעולם לא אמרה שנתחודה וגם אפילו היתה אשת כסן שאפי' באונס אסורה מ"מ לא מפיה אלו חיינן ואנו אומרים נתנה עיניה באחר ושקורי משקרה ובפרע שבעת שאמרה שיזנתה קבלה על בעלה שאינו זותן לה די לרבי בית ואף שאמרה כן בשעת חליה דרך ידיו ממנ"פ אם לא היתה בדעת שלמה אין בדבריה ממש ואם היתה בדעת שלמה שוב י"ל אף בשעת חליה נתנה עיניה באחר וערומי מערמא לומר דרך ידיו. כלל דמלתא מכמה טעמים וראיות בש"ס ופוסקים האשה הזאת מותרת ואין להאריך בראיות בהגם ודבר זה לא מקרי רגלים לדבר. וזאת זה מרוב ערדותינו לא נוכל להאריך ואנחנו תמיהים מאוד על שהיה כל כך נחפז להורות לאסור האשה והיה לו מתחלה לעיין היעב וזא בודאי היו שערי היתר פתוחים לפניו :

יודע כשר ולא צעין עדות שאתה יכול להזימה רק מנח פסוק כאשר זמס
 וכיון דכאשר זמס לא קרי נבי סקילה ושריפה לא צעין עדות שא"ל אף
 דדרישה וחקירה ודאי צעין דברי צ' מקורות בהדיא כחזי והשאר למדנו
 גז"ש הרי לך הוכחה גמורה כדברי ועיין במהרש"א דעיקר הק"ו של מה
 הסוקל וכו' הוא מדלא מלינו דבר זה בהדיא במשנה אבל מד' עדות שאח"ל
 לא היה קשה לו כלל. וזה האמת בטובת התום' דבשאר מיתות אין
 העדים נהרגין כלל אלא פ' יאמר האומר. דכוונת התום' דבשאר מיתות
 העדים עכ"פ צעין וא"כ שייך שפיר החירוף הראשון דהרי אכל במיתה
 דבמלקות לא מיקיים כאשר זמס משום דבהדיא כתיב נפש נפש אכל במיתה
 אף שהם מעידין על סקילה מ"מ מיקיים צעין כאשר זמס כיון דהוי נפש
 נפש וא"ל לא צעין החירוף השני לכן הקשיתי מלחמיו ולא לאחיותו כ"ל
 וכוונתו חירוף השני של התום' כ"ל. וא"כ יפה פסק הרא"ש והש"ע
 דצעין דו"מ ואפילו דביעבד אם לא דרשו וחקרו כלל עדותן בטילה דהרי
 דו"מ הוא דאורייתא מטעם הפסוק ודרשת וחקרת אבל אם אמרו א"י עדותן
 קיימת. לרך כלל החקירות כאלו כד"ג בהדיקות דולחי לרך דל"ג בהדיקות
 מדאורייתא ואם הכהינו ז"ל עדותן בטילה ובא"י עדותן קיימת כן הדין
 כאן בחקירות ולאפוקי דו"מ דאין לרך הדין לדרוש ולחקור כלל מטעם
 נעילת דלת. ודוק היטב בדברי כי המה ברורים וכוונתו ות"ל כוונתי האמת
 לאמתו ועיין היטב:

ואל יקעס המעיין במסקנת התום' במכות זמס שסימונו אבל התם נבי
 נערה המאורסה כי' דשם כוונת המוספות רק לענין הריגת הנערה
 צעין אהה יכול להזימה דוק בסנהדרין דבאמת נאסרת על בעלה וע"ש
 דוק היטב. ואם תקשה דגם כאן שייך כאשר זמס לענין הכתובה שמפסידין
 אותה הכתובה וכיון דשייך כאשר זמס שוב צעין עדות שא"ל. מי שאין
 לו מוח בקדקדו אומר כן שזה טעות גמור דמטעם ד"מ לא צעין דו"מ
 כלל דלא חלקו ד"מ ובטלו לדו"מ מכל ד"מ והא קמון צעדי נשים דאין
 לריבין דו"מ אף דשריין א"ל לעלמא כיון דליכא כתובה למשקל כד"ג בהדיקות
 ואף נומא כאן מטעם הכתובה יהא לרך דו"מ כלפי לא"י. ועוד מאן
 יומר לן דאם החמו לריבין לשלם הכתובה הא יכולים לומר אכן לאוסרה
 על בעלה באתי. ועיין בהשבות רמ"א סי' י"ב דקפי תלין טוונת העדים
 לאסור על בעלה מדתלין לענין הכתובה:

ובנינו לדון דאפילו לדעת הס"ך בה"מ סי' ל"ג סעיף ט"ו דהפריז על
 המדה להחמיר בד"מ דאף דלא צעין דו"מ לכתיבה כלל מ"מ אם
 אירע שחקר הדיין ואמרו העדים א"י עדותן בטילה מטעם דאף בד"מ
 צעין עדות שא"ל ע"ש שהאריך. מ"מ ל"ל דבגזון דין מודה דאין עדותן
 בטילה דד"מ גרע ספי מלד אחד כיון דשייך בו כאשר זמס א"כ שוב
 צעין עדות שא"ל ואף דלכתחילה קיל שחקלו בו שלא לדרוש ולחקור כלל
 מטעם נעילת דלת ותלין דמסתמא יודעים בהיות יום מ"מ אם כבר עבר
 הדיין וחקרם ואמרו א"י כבר עדותן בטילה דהרי ה"ל עדות שא"ל א"ל
 ולדבר זה לא עקרו בד"מ ע"ש שהאריך בש"ך, משא"כ בעדים הבאים לאסור
 אשה על בעלה אף דחמיר מלד אחד דלכתחילה לרך הדיין לדרוש ולחקור
 דכאן לא שייך נעילת דלת. ובשאר הדין תורה ודרשת וחקרת מ"מ כשאמרו
 א"י קול מד"מ דכאן כיון דלא שייך כאשר זמס שזה לעדות בן גרושה דלא
 צעין עדות שאתה יכול להזימה ודין החקירות שזו לדון בהדיקות ועדותן
 קיימת כאשר הארכתי וכל זה ל"ל ברור כשמש:

ומצאתי און לי בים של שלמה ביצמות סוף המסכת האריך וסרתי ג"כ
 לבאר דלאסור אשה על בעלה לרך דרישה וחקירה ו"ל שם,
 אין יולאין מזין דו"מ שמה מתוך דברייה ימלא לשקר. הרי שלא כבז
 דצעין דו"מ שזם אמרו א"י או דצעין דו"מ מטעם עדות שאח"ל אלא
 פירש הטעם שמה ימלא שקרים בדבריהם שיכחשו זל"ל והיינו רק כמו
 בהדיקות דגם בהדיקות אם הוכחשו בדבריהם עדותן בטלה והיינו כדברי ה"ל:

שוב מלחתי בתשובת מהר"א שזון סי' י"ז הפריז על המדה לחלוק על
 דעת המורה שהורה דלאסור אשה על בעלה עדותן קיימת אם
 אמרו העדים א"י והפריז מהר"א על המדה לחלוק עליו וכבז דלאסור
 אשה לבעלה דינו ממש כד"ג ואם אמרו העדים א"י עדותן בטילה ע"ש
 שהאריך להביא ראיות ולפי דברי ה"ל נסתרו כל ראיותיו לא נשאר אחת
 מהנה וכלם בטילות כי מהר"א כבר שזם תלוי בזה ומדצעין דו"מ ממילא
 אם אמרו א"י עדותן בטילה וע"ז בנה מהר"א כל יסוד צנינו והביא ראיות
 דצעין דו"מ וכבר הארכתי לברר דבר זה שזה אינו תלוי בזה כלל דאף
 דצעין דו"מ מ"מ לא צעין עדות שאתה יכול להזימה וזהו נפלו ראיותיו
 של ראיות מהר"א שזון. ונסתר כל צנינו. ובר מן דין ממקום שבא מהר"א
 שזון להביא לעלמא ראיה ועזר שם כנגדו אוכיח סתירתו. כי הוא הביא
 ראיה מסוגיא דסנהדרין דף מ"א א"ר חנן עדי נערה המאורסה שהזמנו
 אינן נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באלו וכבז מהר"א"ם מזה מוכח
 דלאוסרה על בעלה לריבין דו"מ דאל"כ היכי משכחת לה כלל שזימו אותן
 הרי לא אמרו בהיות יום דמסתמא אין העדים אומרים הזמן צלתי חקירות
 הדיינים. זה תוכן דבריו אף שאין זה לשונו ממש כי אחתי הקולור וסבר
 מהר"א"ם שזו טוונת הרשב"א בתשובה והובא בב"י א"ע סי' י"א ע"ש
 במהר"א"ם

הכי תמלא דהא נהכי עדות בבאים
 לאסור אשה לבעלה והיינו בלא
 התראה דבהתראה באים לחייבה
 מיתה וגם הם חייבים מיתה והוי
 שפיר כאשר זמס וק"ל, הרי אם
 הזמנו אין אוסרין אותן על כמותיהם
 וי"ל עדות שאח"ל דאינה עדות.
 ומוכרחין אנו לתרץ כי היכי שאמרו
 בגמרא דכאשר זמס לא קרי רבן
 גרושה מטעם דצעין לו ולא לזרעו
 ה"כ לא קרי כאשר זמס אע"פ
 הבאים לאסור אשה לבעלה מטעם
 דצעין לו ולא לאשתו וכן כתבו התום'
 במס' מכות דף ג' ע"א ד"ה צעין
 וכו' לענין מלרי שני דצעין לו ולא
 לאשתו וא"כ כיון דכאשר זמס לא
 קרי על זה כלל נשאר חירוף התום'
 דלא צעין כלל עדות שא"ל כמו
 בעדי צ"ג וא"כ גם כאן החקירות
 והבהדיקות שזים הדיין לרך לחקר
 ולבדוק ואם נמנח בדבריהם הכחשה עדותן בטילה ובא"י בין בחקירות
 ובין בהדיקות עדותן קיימת דאודי ודאודי דאורייתא ומ"ש חקירות מדיקות
 וגם כאן לא שייך חירוף הגמרא דהוי ליה עדות שא"י אהה יכול להזימה
 דהרי ג"כ לא צעין כאשר זמס כמו בן גרושה וכמ"ש דוק היטב:

והנה לרך אני לברר דברי יותר כי אולי יאמר החולק עלי מאי חזית
 דמסתמא חירוף שני של התום' במס' מכות דלמא קי"ל כחירוף
 הראשון שם לכן אני אומר שחירוף הראשון אינו מספיק ומוכרחים אנו לחירוף
 ה"ב דהרי חירוף הראשון הוא כיון שלוקין הוי שפיר כאשר זמס והקשו צ"ג
 דא"כ אמאי חמירין ב"י היו בודקין דנערה המאורסה לא מיקטלה כיון
 דאינה אין נהרגין והוי עדות שאח"ל ומאי קאמר והא מ"מ לוקין וי"ל דהתם
 כיון דבאים לחייבה מיתה לא מיקיים כאשר זמס במלקות בהדיא כתיב
 נפש נפש ע"ש בתום'. ואנה בגמרא שם מה"מ א"ר יהושע בן לוי וכו' בר
 פדא אמר ק"י מה המחלל אינו מתחלל הבא לחלל ולא חילל אינו דין שלא
 יתחלל מתקוף לה רבינא א"כ בטלת תורת עדים זוממים ומה הסוקל אינו
 נסקל הבה לסקול ולא סקל א"ד שלא יסקל. תום' ד"ה ומה הסוקל
 פירש בקונטרס דהרגו אין נהרגין וכו' וקשה וכו' ועוד קשה מאי פריך
 דשמי הכא דגלי קרא בהדיא דהבא לסקול ולא סקל נסקל וכו' אבל נבי
 חילול לא גלי קרא וכו' לך פירש ר"ת דהכי קאמר ומה הסוקל אינו נסקל
 פ"י אדם שסוקל חזירו בצנינו ומה דנידון בסייף ולא בסקילה הבא
 לסקול ולא סקל פירוש עדים שמעידין איש פלוני מחויב סקילה ולא נסקל א"ד
 שלא יסקלו אותם והשתא לא בטלת לגמרי וכו' ע"ש בתום' ומהר"א כתב
 דגם בשריפה שייך האי ק"ו ולא שייך כאשר זמס רק בסייף וע"ש במהרש"א.
 וע"ז קשה לי דגם על התום' קשה דא"ל לומר ק"ו זה דמיעט קרא בהדיא
 דהרי לפי ק"ו זה לעולם עדים זוממים מיתתם בסייף אפי' קרא לחייב
 סקילה או שריפה דינס רק בסייף מק"ו מאדם הסוקל והסורף חזירו וע"ז
 קשה הרי מדכתיב מיעוט צבת כהן היא ולא זוממיה וכן כאשר זמס
 לעשות לאחיו ולא לאחיותו דאינס נדונים במיתה האשה שהיא בשריפה
 קשה למה לן מיעוט הרי בשום מקום אין עדים זוממים בסקילה ושריפה
 א"י דמיעוט כאן מכלל דבשאר מקומות נידונים במיתה שזמנו לעשות
 אף מיתה חמורה כסייף כגון סקילה ושריפה והרי מיעט קרא בהדיא האי
 ק"ו וקשה על פירוש ר"ת האי קרא צבת בעלמא שהקשה על רש"י א"י מוכרחים
 אנו לומר דאע"כ י"ל האי ק"ו וא"ל מיעוט צבת כהן למה לי הוה
 אמרין דהאי מיעוט אחי להראות אם באלו להעיד על צבת כהן לא ימותו
 כלל אם אינס חייבים מיתה בצביל הצובל כגון שלא העידו מי הוא הצובל,
 זה הפירוש של היא ולא זוממיה שאינס נהרגים כלל וכן זה פירושו של
 לאחיו ולא לאחיותו דבצביל לאחיותו אינס מתחייבים מיתה כלל. וא"כ קשה
 ע"ז איך נוכל לומר כן דא"כ ה"ל עדות שאח"ל דכאן לא שייך חירוף
 הראשון של התום' דהרי במיתה לא מיקיים כאשר זמס במלקות דהרי כתיב
 נפש נפש אלא ודאי מוכרחים אנו לומר חירוף שני דכיון דמיעט קרא
 בהדיא דכאשר זמס לא קרי על זה לא צעין כלל עדות שאתה יכול
 להזימה. ודוק היטב:

ועפ"ז תירלנו מה שהקשו התום' ד"ה זוממי צת כהן ע"ש שקטויה זו
 מקומה במס' סנהדרין ואין מקומה במס' מכות ועפ"ז תירלנו אלא
 שאין מקומו כאן. ועכ"פ הרי מוכח חירוף השני ואף אם כוונת התום'
 בפירוש ר"ת דבשאר מיתות אין העדים זוממים נהרגים כלל א"כ פשיטא
 טעם דלא צעין עדות שאתה יכול להזימה והרי צ' חקירות מהו' בהדיא
 כחזי באשרת כענינם בסקילה א"י חקירות לא תלה בכאשר זמס כאשר
 הארכתי בפנים דמלד הפסוק ודרשת וחקרת חקירות ובהדיקות שזים דאנו

וכוא עד מדאפקא בלשון אחד וריב"ק ס"ל או ראה או ידע
 מכל מקום, גם לפי"ז אין לנו ללמוד מזה כלל דרך קרא
 אינטריק דגם בשלא ראו כחמד עדותו כשרס מלך עלמו
 ונפקא מינה בעדי קנס וקרקע ולא יכול למר לחייבו שבועה
 באחי או בפחות משני כסף דליכא עלי' חייב שבועה למיד
 כפירה טענה שחי כסף כדאיתא בתוס' שבועות דף מ' ע"א
 וקמ"ל קרא דאין בזה פסול מלך עלמו, אבל סיכא דפסול
 מלך אחר שאינו יכול להזימה וזכאופן דהעד מחייבו שבועה
 אפשר דפסול וליכא למילף מהאי קרא דגם בזה כשר, ועוד
 לפני הגרסה הא דקאמר או ראה או ידע מכל מקום
 אינו יסורף למילף מני' רק דקאמר דאין למטעו מקרא
 דופוא עד, ותדע דהא במכות דף ו' ע"ב קאמר' דעדות
 מיוחדת דכשר בממון דכתיב וכו' ושם איירי באחד רואה מחלו
 זה וא' מחלו זה ואמאי לא נפק לי' מסך או ראה או ידע דגם
 במעידים על מטעים נפרדים מהני בממון, אלא ודאי דליכא
 ריבוי בסך קרא כלל רק דקאמר דמקרא וכוא עד אין ראי'
 לפסולו, אי' מוכרח במש"כ או דרך דריב"ק איירי רק אחר
 החקקה או דגם עד הראשון יחייב לשלם וכמו שנתבאר,
 ועיין עוד בסיומן שאתר זה :

וימוס יכיה הראשון פטור דיאמר רק לחייבו שבועה באיש
 להשיב ולומר, דגם עד הראשון חייב לשלם חלקו דהא פשיטא
 דהעד לא בא לחייבו שבועה דברי הוא אומר שחייב לשלם ולא
 שחייב לשבע, ולפי דברי בעד מוכרח לשלם ואסור לו
 לשבע בשקר רק דבשבועה הוא נאמן להכחיש להעד, אבל
 בעד אומר שחייב לשלם, וגם דהא קודם שנשבע להכחיש
 בעד הרי הוא חייב לשלם וכמ"ש התוס' דב"ב ל"ד ע"א דמשו"ה
 אמרין מתוך שאינו יכול לישבע משלם יעו"ש, וכא דע"א
 המעיד יחידו כשזימוכו אינו חייב לשלם זהו משום דהא לא
 נגמר דין על פיו לחייב כנשבע לשלם דבידו להכחישו להעד
 ע"י שבועה וכל זמן שלא נגמר דין ליכא כאשר זמס,
 אבל אם בא אח"כ עוד ע"א ולטרף להראשון ונגמר דין
 ע"י שניסם גם הראשון חייב לשלם חלקו אם יוזמו, דזה
 לא יכול הראשון לומר לא ידעתי שיש עוד א' ויגמר דין
 על ידי דא"כ כל עדים זוממים יאמרו כן דברי גם אם
 שני עדים מעידים על הדבר נ"כ עדיין יש ספק אם יוגמר
 דין כדבריהם וכמה עיקולי ופשוטי איכא בדיני ממון עד
 שיכל דין שיחייב לשלם, ועכ"פ שפיר ניחא הא דכשר
 לשמוע דבריו של זה סיוס :

סימן ו

נו יבואר דין דרישה ומקירה בעדי קידושין ועדי זנות.

[א] בנדוע ביסודו מס"ק סי' נ"ז וסי' נ"ח כתב
 דעדי קידושין שאמרו שאינם יודעים
 הזמן שנתקדשה כשרים גם מן הסודרה וכן כתב בסו' ע"ב
 באריכות לענין עדי זנות לאסור אשה לבעלה דכשרים
 מן הסודרה באמרו אינם יודעים. ויען כי הוא דין חדש
 שלא הוזכר בראשונים ואחרונים ואדרבה מדבריהם מובאר
 להיפוך אמרו לעיין בזה, והכח כל יסודו וטעמו הוא דברי
 דרישה ומקירה וגם בדיקות לריבין מן הסודרה ואמר' בגמ'
 דבסודרין דף מ"א ע"ב דמש"ס בחקירות אינו יודע פסול
 ובבדיקות כשר משום דאם אינו יודע בחקירות ס"ל עדות
 שאי אהי יכול להזימן משא"כ בדיקות דאין בזמם חלוי
 בכן כלל וא"כ עדי זנות וכן עדי קידושין הרי אם יזימום
 הא לא שייך בכו חיובא דכאשר זמס כלל ולא נאסור על
 העדים שנתיהם א"כ הא לא בעי זהו עדות שאחכ יכול
 לסוימה ושוב ס"ל חקירות כבדיקות ולכתחילה לריבין ואם
 אמרו העדים שאינם יודעים כשר מן הסודרה וסא למבואר
 בפוסקים דעדי זנות לריבין דו"ח היינו שיש על הכ"ד
 לחקור מדאורייתא אבל אם אמרו אינו יודע כשר, וכו'
 חורף דבריו, ועיין בשו"ת הריב"ש סי' רס"ו שם סיכ
 עובדה ששאלו סב"ד להעדים הזמן ואמרו שאינם יודעים
 וכ' שם הריב"ש דגם בקידושין שייך נשילת דלת כמו בסודרות
 ובלאות ועדותן קיים מדרבנן יע"ש מה שכתב ריבין בזה,
 ומבואר להדיא דלא כהג"ב דמס"ה פסולים כה"ג, וגם דברי
 החוס' בסנהדרין דף ח' ע"ב ד"ס והביא שכתבו להאסור אשה על
 בעלה לריבין דו"ח דלא גרעי מגזילות וחבלות וברי בחבלות
 פסול אינו יודע וכמו כן הוא בעדי זנות להחוס', ועוד
 דאם לאמר כדבריו דחקירות הם רק כבדיקות וסא רק
 מלוס על הכ"ד לעשות ואם אמרו אינו יודע כשר הא ודאי
 דאם לא עשו ב"ד החקירות דכשר דאם בבדיקות אם לא
 עשו ב"ד וגמרו דין דיכס דין ולא מלינו שיסיס מעכב
 דיעבד, דהא לענין דיעבד אין נ"מ כלל בין לא עשו כלל
 לסיכא דשאלו ואמרו העדים אינם יודעים כשר דמה נרווח
 בשאלתן

[יא] ודנה הנו"ב הביא בעלמו מה דקשה על שיטתו
 מהא דאין עד נעשה דין ועדים קרובים
 לדיינים דפסולים משום דאינו יכול להזימן וברי סס פסולים
 גם בממון, ותי' הנו"ב דכיון דכנפשות פסולים משום שאחילה"ז
 ממילא פסול גם בממון מקרא דמשפט אחד יכיה לכס אע"ג
 דבממון א"ל ילכ"ז אבל עיקר דין דילה"ז ילפינן ליה דא"ל בממון
 מהא דחזינן דע"א קם לנשבעה ומהא דכשירה הסודרה לשמוע
 דבריו של זה סיוס, וכו' חורף דבריו הגם כי בלא שם בארוכס
 בפלפולו, ודברים אלו קשים להבינם ולא ידענו שום חילוק
 מה בין עד נעשה דין דפסול משום משפט א', ומה בין
 אומר שאינו יודע הזמן דכשר בממון כיון דבארווייכו הטעם
 משום דאחילה"ז, וברי אדרבס דבדברים ק"ו אם פסלו בעד
 נעשה דין דלא ידענו בו שום עיקר רק משום שיהיה יכול
 להזימה מ"מ פסלוהו גם בממון, ק"ו בדו"ח דעיקר מה דלריבין
 הא אינו משום הזמם ורק הא דפסלינן באינו יודע הוא
 משום הזמם להנו"ב יכיה כשר בממון, וגם סיוס דבריו
 קשים מאד שם' מהכשירה הסודרה לשמוע דבריו של זה
 סיוס ילפינן מיכ דבממון לא בעינן יכול להזימה, ובאמת
 לא מלינו בגמרא שום דרשס להכשיר זה שלא בפני זה,
 ואדרבס מאן דפסל לשמוע דבריו של זה סיוס יליף מקרא
 דמקיש בגדה לראיה, ומאן דמכשיר טעמו משום דלא ס"ל
 כך היקשה וכיון דליכא דרשס לפסולו ממילא מכשירו יעו"י
 בגמרא. שוב מלאחי בנו"ב חניינא חלק חו"מ סי' י"ח
 שחקשס לו חכס א' כן על דבריו. והנו"ב השיב לו דהסוגי'
 הא אול דכ"ע ס"ל כת"ק דריב"ק דראי' בעי שיהיה כאחד
 אבל לפי מה דקו"ל כריב"ק דלאו בעינן ראיה כאחד הא אמר
 שם דלדודי' כ"ש דלא בעי הגדה כאחד ושוב י"ל דאדרבס
 הא דמכשיר מקיש בגדה לראי' להכשיר גם שלא יהיה
 כאחד ושפיר ילפינן מני' דלא בעי ילכ"ז, וכו' כוונת דבריו
 בלותו השובס, ודברים אלו אינם מספיקים כלל חדא דברי
 בריב"ק ג"כ איכא חרי לישנא בגמרא ובל"ק טעמו דמכשיר
 בראי' הוא רק מסביר משום דאמנא בעלמא חרווייכו
 קמסכדי וליה לי' קרא להכשיר וא"כ הא ליכא למילף מני'
 על הגדה כיון דבגדה יש טעם אחר לפסול משום דאי
 אפשר להזימן, וא"כ אין להביא ראי' מראי' להגדה כלל,
 וגם מסוגי' בגמרא בעלמו מוכח דאמר דריב"ק בע"כ ס"ל
 כר"ג ששחא ומה עיקר ראי' לא בעי בסדדי הגדה מבטי'
 ומאי ק"ז הוא דהיה דמדד עלמו לא בעי בסדדי מ"מ לריבין
 משום סומה וזס שייך רק בגדה ולא בראי' [ובע"כ יחי'
 מוכרח לומר דסוגי' אולא אחר ההקנס דלא איכפת לן
 באחילה"ז], ופאי' לנישנא בחרא דפליגא בקרא דתיק ס"ל

